

J. Hraše

**HOSPODÁŘSKÝ CYKLUS
V POSLEDNÍCH LETECH**

F 1624
945/39

SBÍRKA PŘEDNÁŠEK
pořádaných
ČESKOU SPOLEČNOSTÍ NÁRODOHOSPODÁŘSKOU
v období 1938—39.

II.

Hospodářský cyklus v posledních letech.

Přednesl
JUDr. JOSEF HRAŠE

ve schůzi společnosti
dne 23. ledna 1939 v Praze.

V PRAZE 1939.

Nákladem České společnosti národohospodářské.
Tiskem knihtiskárny „Impressa“ Praha II.
V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče, Praha-Přikopy 24.

ZF272

O hospodářských cyklech přednášel jsem v České společnosti národohospodářské již r. 1931. Jestliže se dnes vrácím k tomuto svému oblíbenému temat, činím tak proto, že problém hospodářských cyklů byl od té doby znovu osvětlen s několika stran.

Teorie hospodářských cyklů, které jsou velmi četné, byly v posledních letech zdokonaleny. Nová studia vedla k vysvětlení hospodářských cyklů, které nehledá je d i n o u příčinu hospodářských cyklů, nýbrž které snaží se vysvětliti, že a jak hospodářské cykly mohou vznikat z r ů z n ý c h příčin, které pramení z hospodářských závislostí a z hospodářského vývoje.

Pokud pak jde o praktickou stránku problému hospodářských cyklů, ukázala nám poslední hospodářská deprese, že i deprese velmi hluboké, které na první pohled zdají se katastrofální jsou depresemi cyklickými potud, že po nich opět následuje vzestup do výšky, někdy ani nečekané.

Pojem „cyklus“ — vlnění — znamená, že hospodářský život pohybuje se určitým směrem, na př. vzhůru, a že po určité době pohyb se obrátí směrem dolů, aby pak opět po nějaké době se obrátil směrem nahoru. Hospodářský cyklus projevuje se tedy tím, že se střídá deprese a prosperita, arci v obdobích nikoli zcela stejných.

Pro posouzení otázky, zda hospodářský život má sám v sobě síly, které k takovýmto cyklickým pohybům vedou, nebo jinak řečeno, zda hospodářské prostředí, ve kterém žijeme, je tak uzpůsobeno, že v něm vznikají vlnivé hospodářské pohyby, jest důležité všimnouti si, jaký vliv na vlnivé pohyby hospodářské měla světová válka.

Světová válka zasáhla tak hluboko do hospodářství celého světa, že jest na snadě předpoklad, že porušila dřívější hospodářské vztahy tou měrou, že by nebylo divu, kdyby po světové válce začal hospodářský život chovati se jinak, než tomu bylo před ní. Světová válka vedla k překotnému rozvoji průmyslu a výroby surovin v zemích, které do té doby měly průmysl teprve v začátku, a kde se surovin dobývalo málo. Naproti tom průmysl a dobývání surovin v jiných

státech, které války se zúčastnily, podstatně poklesl a jejich podíl na světovém obchodu podstatně se zmenšil. Ze států vývozních staly se státy dovozní a naopak. Nebylo by proto divu, kdyby po této tak hluboké hospodářské poruše celý hospodářský život v jednotlivých státech, jejichž hospodářská struktura se tak podstatně změnila, začal reagovati a chovati se úplně jinak než předtím.

Všimněme si proto na dvou příkladech, zda je tomu skutečně tak. V první řadě uvedeme vlnivý pohyb v cenách vepřů v Německu. Německý ústav pro studium konjunktury vydal práci A. Hanau-a, ze které je patrné, že ceny vepřů v Německu mají čtyřletý cyklus. Minima byla v letech 1896, 1900, 1904, 1908, 1912; maxima v letech mezi nimi, t. j. 1898, 1902, 1906, 1910, 1914.

Pak přišla válka. Její důsledky na chov vepřů v Německu byly jistě katastrofální. Stav vepřů byl snižen na minimum, nebyla píce. Po válce německé území bylo zmenšeno. Stará měna klesla na nulu, byla zavedena nová měna, takže souvislost s dřívějšími cenami byla přervána. Nebylo by proto divu, kdyby tento čtyřletý cyklus, který před válkou tak jasně v cenách vepřů se značil, byl úplně v tomto chaosu zanikl.

Jest přirozené, že zejména v době prudkého klesání hodnoty marky cykly v cenách vepřů nebyly patrné, neboť ceny vepřů stoupaly závratnou rychlostí z důvodů měnových, takže na vzestupu tom poměrně nepatrné vlnění nebylo patrné.

Když však po všech těch hlubokých přeměnách hospodářský život se uklidnil, vynořily se cenové cykly vepřů opět. Minima byla v letech 1924 a 1928, maxima v letech 1926 a 1930. Jsou na tom zajímavé dvě věci: předně, že se vynořily opět čtyřleté cykly, ale to nejzajímavější jest, že tyto čtyřleté cykly nasadily přímo tam, kde před válkou přestaly, tak jako by válkou nebyly vůbec bývaly dotčeny, neboť mezi posledním předválečným minimem r. 1912 a prvním minimem poválečným r. 1924 uplynulo 12 let, tedy 3 cykly. Mezi posledním předválečným maximem r. 1914 a prvním poválečným maximem r. 1926 uplynulo rovněž 12 let, tedy 3 cykly.

Z toho je patrné, že cykly v cenách vepřů v Německu nebyly ve své podstatě nijak dotčeny válkou a změnami, které vyvolala. Byly jí toliko přechodně zastíněny.

To jest příklad hospodářských cyklů v jednom úseku hospodářského života.

Pokud jde o celkové hospodářské cykly, ukázal v nedávno vyšlé knize anglický profesor Macgregor, že v Anglii světovou válkou nebyl nijak porušen rytmus hospodářského cyklu.

Zkoumal hospodářský život anglický od roku 1865 do nejnovější doby. Sestavil si 3 indexy hospodářské činnosti: podnikavost, zaměstnanost a ceny.

Tyto indexy vykazují maxima a minima v letech, uvedených v tabulce:

M a x i m a :

M i n i m a :

Podnikavost	Zaměstnanost	Ceny	Podnikavost	Zaměstnanost	Ceny
1865	1865	1864	1868	1868	1870
73	72	73	78	79	79
81	82	83	85	86	86
89	90	91	93	93	96
97	99	1900	1901	1904	1903
1906	1906	07	08	09	09

Průměrná délka cyklu jest asi 8 let. Poválečná maxima hospodářských cyklů byla v Anglii v letech 1920 a 1929. Od posledního předválečného maxima 1906 do roku 1920 uplynulo tedy 14 let, což jsou dva cykly, průměrně 7 let dlouhé, což se s uvedenou délkou 8 let celkem shoduje. Další maximum hospodářské činnosti v Anglii bylo v r. 1937. Byl tedy poslední cyklus osmiletý.

Přitom musíme uvážiti, že stanoviti délku hospodářského cyklu pro všechny obory jest daleko obtížnější než pouze pro obor jeden, jako tomu je při cenách vepřů.

Deprese a prosperita mohou existovati v jednom podniku, v jednom oboru, v jednom kraji, v jedné zemi nebo v celém světě. Přitom může někde býti deprese, jinde prosperita a to současně. Pochopíme proto, že přecházíme-li od podniku jako základní jednotky dále, tedy k jednotkám složitějším, skládají se současné stavy, a konečný stručný úsudek bude obtížný. Bude záviseti na tom, které skutečnosti si zvolíme za ukazovatele, a kterým dáme větší význam.

Obyčejně se za ukazovatele stavu hospodářství považují: zaměstnanost, výroba a spotřeba,

Prosperitou nazýváme pak to období hospodářství, kdy zaměstnanost, výroba i spotřeba stoupají; depresí to období, kdy klesají; mezi oběma jest arci plynulý přechod. Přechod z prosperity do deprese nazývá se krise a bývá někdy nečekaný a velmi prudký. Přechod z deprese do prosperity nazývá se oživením a bývá pozvolnější a s počátku těžko k rozeznání.

Plynulý vývoj hospodářství z prosperity přes krisi do deprese a dále oživením k nové prosperitě — toť hospodářský cyklus. Přechází jeden do druhého, následuje jeden po druhém. Arci není jeden jako druhý, podobá se jeden druhému, ale není s ním shodný. Tak na příklad prosperita, která se vyvíjela v Evropě a ve Spojených státech od r. 1933 do roku 1937, byla po většině prosperitou kapitálu, ne práce. Stroje byly zaměstnány nepřetržitě, dividendy stoupaly, ale zůstávalo mnoho nezaměstnaných. Tato prosperita nebyla dále všeobecná: některé průmysly (textil, sklo) i v nejvyšší prosperitě všeobecné trpěly depresí. Dřívější prosperity stačily dáti zaměstnání skoro všem dělníkům a všem oborům průmyslu. Pochopíme ovšem, že větší zaměstnanost lidí byla by dala zaměstnání opět textilu i jiným oborům.

Každé střídání hospodářského stavu není však hospodářským cyklem. Fluktuace, které nazýváme hospodářským cyklem, jsou proto záhadné, že je nelze vysvětliti nepříznivými příčinami vnějšími jako na příklad špatnou žní, velkou stávkou, zemětřesením, ba, ani válkou, jak jsme již viděli. Někdy špatná žeň naskytne se ke konci prosperity a může býti považována za příčinu krise, leč jindy tomu tak není. Ba stává se i pravý opak: dobrá žeň naskytne se ke konci prosperity a bývá považována za příčinu krise. Takovéto vnější příčiny někdy ochromí fysickou možnost výroby. Leč krise přijde jindy zčista jasna a bez takové vnější příčiny. A to je krise cyklická, která může někdy vésti k depresi hlubší a delší. V takové depresi zahálejí stroje i lidé a všichni trpí nedostatkem přes to, že by si mohli vyrobiti dostatek statků, které potřebují. Leč z toho nebo onoho důvodu není výroba možná a zdá se, že jen nedostatek organizační schopnosti a vada v organizaci dosavadní nedovede umožniti výrobu různých statků a jejich vzájemnou směnu mezi výrobci.

Vedle hospodářských cyklů s délkou vlny 7 až 10 — tedy okrouhle 8 let — probíhá hospodářským životem ještě jedno vlnění o délce vlny asi 40—50 let. První naň upozornil prof. Spiethoff. Všiml si toho, že jsou období, kdy deprese jsou dlouhé a hluboké a prosperity krátké a nízké.